

KATHOLIEKE VERENIGING VOOR
OECUMENE

Notities voor Willibrordzondag 2024

Op of rond het hoogfeest van de heilige Willibrord geeft de Rooms-katholieke kerk in Nederland extra aandacht aan de oecumene. Onze vereniging biedt hiervoor een preekvoorbereiding en voorbeden aan. Met het magazine *Overeen* wordt ook een poster verspreid naar alle parochies. Het magazine biedt achtergronden bij deze campagnezondag. De bisschoppelijke collecte op die dag maakt het werk van de Katholieke Vereniging voor Oecumene mogelijk.

Dit document biedt achtereenvolgens de lezingen van zondag 10 november 2024, exegetische en hermeneutische notities met focus op een oecumenische lezing van de Schrift en door de Nationale Raad voor Liturgie goedgekeurde voorbeden voor gebruik in de (eucharistie)viering.

Verder maken wij u attent op de bisschoppelijke collecte die bestemd is voor het werk van onze vereniging. De eenheid van de christenen als uiting en instrument van Gods verzoenende liefde voor Zijn wereld is een belangrijke geloofsopdracht, die wij graag helpen vormgeven!

GEVEN IS ONTVANGEN

WILLIBRORDZONDAG
10 NOVEMBER 2024

JUIST IN HET DELEN VAN GAVEN EN IN
HET WEGSCHENKEN VAN ONSZELF
ONTVANGEN WIJ EENHEID

NOTITIES VOOR WILLIBRORDZONDAG

KATHOLIEKE VERENIGING VOOR
OECUMENE

STEUN ONS WERK VOOR CHRISTELIJKE EENHEID.
DONEREN OP DE NOTITIES RAADPLEGEN?
SCAN DE QR-CODE // WWW.OECUMENE.NL/WZ2024
NL791960001087628 O.V.V. WILLIBRORDZONDAG 2024

Lezingen

Eerste lezing

1 Kon. 17, 10-16: Van een handvol meel maakte de weduwe een broodje en bracht het aan Elia.

Uit het eerste boek Koningen

In die dagen stond de profeet Elia op en vertrok naar Sarefat. Toen hij bij de stadspoort kwam was daar een weduwe hout aan het sprokkelen. Hij riep tot haar: „Wees zo goed en haal voor mij in uw kruik een beetje water; ik zou graag wat drinken.” Toen zij het ging halen riep hij haar na: „Wees zo goed en breng ook een stuk brood mee.” Zij antwoordde: „Zowaar de Heer uw God leeft, ik heb geen brood meer; alleen nog maar een handvol meel in de pot en een beetje olie in de kruik. „Ik sprokkel nu wat hout en ga dadelijk naar huis om voor mij en mijn zoon voor het laatst eten klaar te maken; daarna wacht ons de dood.” Elia antwoordde: „Vrees niet, ga naar huis en doe wat u van plan bent maar maak van het meel en de olie eerst een broodje voor mij en breng mij dat; voor uzelf en uw zoon kunt u daarna zorgen. „Want zo zegt de Heer, de God van Israël: De pot met meel raakt niet leeg en de kruik met olie niet uitgeput totdat de Heer het weer laat regenen.” Toen ging zij heen en deed wat Elia gezegd had en dag aan dag hadden zij te eten, zij en haar gezin. De pot met meel raakte niet leeg en de kruik met olie niet uitgeput naar het woord dat de Heer gesproken had door Elia.

Woord van de Heer.

allen: Wij danken God.

Antwoordpsalm

Ps. 146 (145), 7, 8-9a, 9bc-10

R: De Heer zal ik loven mijn leven lang.

of: Alleluia.

De Heer doet altijd zijn woord gestand,
verdrukten verschaft Hij recht.

De Heer geeft brood aan wie honger heeft,
gevangenen geeft Hij de vrijheid.

De ogen van de blinden opent de Heer,
gebrokenen richt Hij weer op.

De Heer bemint de rechtvaardigen,
de Heer behoedt de ontheemden.

De wensen van hen die Hem eren vervult Hij,
Hij hoort hun geroep en komt hen te hulp.

De Heer bewaart alwie Hem bemint,
maar ieder die kwaad doet verstoot Hij.

Tweede lezing

Hebr. 9, 24-28: Christus is eenmaal geofferd om de zonden van velen te delgen.

Uit de brief aan de Hebreëen.

Broeders en zusters,

Christus is niet het heiligdom binnengegaan dat – door mensenhanden gemaakt – slechts een symbool is van het waarachtige heiligdom; Hij is de hemel zelf binnengegaan om er nu voor onze zaak bij God present te zijn. Ook hoeft Hij zich daar niet telkens opnieuw te offeren, terwijl de hogepriester, jaar in jaar uit het allerheiligste binnegaat, met bloed dat niet het zijne is. Anders had Christus meerdere malen moeten lijden, vanaf het begin van de wereld; maar in feite is Hij slechts éénmaal verschenen, op het hoogtepunt van de geschiedenis om door zijn offer de zonden te delgen. Het is het lot van de mens éénmaal te sterven en daarna komt het oordeel; zo is ook Christus éénmaal geofferd omdat Hij de zonden van allen op zich had genomen; als Hij een tweede maal verschijnt zal het zijn los van de zonde, om heil te brengen aan allen die naar Hem uitzien.

Woord van de Heer.

allen: Wij danken God.

Vers voor het Evangelie

Apok. 2, 10 c

Alleluia. Wees getrouw tot de dood, zegt de Heer, en Ik zal u de kroon des levens geven. Alleluia.

Evangelie

Mc. 12, 38-44 of 41-44: Deze arme weduwe heeft het meest geofferd.

De Heer zij met u.

allen: En met uw geest.

Uit het heilig evangelie van onze Heer Jezus Christus volgens Marcus

allen: Lof zij U, Christus.

(In die tijd gaf Jezus bij zijn onderricht ook deze waarschuwing: „Wacht u voor de schriftgeleerden, die graag in lange gewaden rondlopen, die zich laten groeten op de markt, belust zijn op de voornaamste zetels in de synagogen en op de ereplaatsen bij de maaltijden, maar die de huizen der weduwen opslokken terwijl ze voor de schijn lange gebeden verrichten; over deze mensen zal een strenger vonnis worden uitgesproken.” Hij ging tegenover de offerkist zitten)

Indien de korte lezing genomen wordt, aldus beginnen:

In die tijd ging Jezus in de tempel tegenover de offerkist zitten en keek toe, hoe het volk koperstukken daarin wierp terwijl menige rijke er veel in liet vallen. Er kwam ook een arme weduwe die er twee penningen, ter waarde van een cent in wierp. Hij riep nu zijn leerlingen bij zich en sprak: „Voorwaar, Ik zeg u: die arme weduwe heeft het meest geofferd van allen die iets in de offerkist wierpen; allen wierpen ze er iets in van hun overvloed maar zij offerde van haar armoede al wat ze bezat, alles waar ze van leven moest.”

Woord van de Heer.

allen: Wij danken God.

Exegetische en hermeneutische notities

Inleiding

In het lectionarium is de oudtestamentische lezing steeds afgestemd op de nieuwtestamentische lezingen. De tweede lezing is in het algemeen genomen uit de brieven, en meestal worden delen van één brief in volgorde gelezen gedurende een aantal zondagen achter elkaar. Zo is het ook op deze 32ste zondag in het B-jaar: wij lezen het evangelie van 'het penningske der weduwe'. Een arme weduwe gooit twee muntjes in de offerkist. Het is weinig, maar het is alles wat ze heeft. Het verband met het verhaal van de weduwe van Sarefat is duidelijk. Elia vraagt haar om van het laatste beetje meel en olie dat zij heeft, een broodje voor hem te maken. Dat doet zij, en als beloning raken haar meel en olie niet op voordat het weer gaat regenen en zij haar voorraad aan kan vullen. Zowel in het evangelie als in de lezing uit het Oude Testament gaat het om geven wat je hebt. De lezing uit het Oude Testament maakt impliciet wat in de lezing uit het Nieuwe Testament impliciet blijft: wie geeft wat zij heeft, zal worden beloond. Jezus heeft immers gezegd dat al wat jij gedaan hebt voor een dezer geringsten van mijn broeders hebt gij voor Mij gedaan (Matt 25:40). De weduwe uit de parabel vergaart zich geen schatten op aarde, maar in de hemel (Matt 6:19-20).

De epistellezing van deze 32ste zondag is genomen uit de Brief aan de Hebreeëen. Het is de zesde opeenvolgende zondag dat wij uit de Hebreeënbrief lezen. Ook al staat het bij een dergelijke *lectio continua* uit een brief niet bij voorbaat vast dat er een verband is met de andere lezingen, in dit geval is dat wel degelijk zo. In de tekst van deze zondag gaat het om het offer van zijn leven dat Jezus heeft gebracht tot heil van de mensheid. Jezus gaat nog een stapje verder dan de weduwen uit de andere lezingen: Hij geeft niet alles wat Hij heeft, maar zichzelf. Ook in deze lezing gaat het dus om *geven*.

Exegetische notities

Omdat de oudtestamentische lezing bij de evangelielezing is gezocht en deze laatste derhalve centraal staat, beginnen wij bij de evangelielezing.

Evangelie: Mc. 12: 41-44

In die tijd ging Jezus in de tempel tegenover de offerkist zitten

Voor de tempel van Herodes bevonden zich meerdere pleinen of voorhoven. Het eerste wordt gewoon 'de voorhof' genoemd; daar mocht iedereen komen. Het tweede was 'de voorhof der vrouwen.' Daar mochten alleen joden komen; als een heiden er werd betrapt, kreeg deze de doodstraf. Maar zoals de naam al aangaf, waren vrouwen er wel welkom. Hierop volgde 'de voorhof der priesters,' waar geen vrouwen mochten komen. Het gebeurde moet zich hebben afgespeeld in de voorhof der vrouwen. Hier bevond zich een offerkist waaraan dertien trechters waren bevestigd, waar men munten in kon werpen. Vermoedelijk is deze offerkist hier bedoeld.

en keek toe, hoe het volk koperstukken daarin wierp terwijl menige rijke er veel in liet vallen.

Zoals de beschrijving van de kist al duidelijk maakt, was deze erop gemaakt, veel geld te ontvangen.

Er kwam ook een arme weduwe

Deze weduwe was niet alleen in financieel opzicht arm; zij had ook haar man verloren. In de Bijbel worden drie kwetsbare groepen, namelijk weduwen, wezen en vreemdelingen, vaak samen genoemd. Er waren verschillende wetten die de joden verplichtten, goed voor hen te zorgen.

die er twee penningen, ter waarde van een cent in wierp.

De twee munten (*lepta*) die de weduwe in de offerkist gooide, waren de kleinste koperen muntjes die in omloop waren en hadden de waarde van één *quadrans*. Een *quadrans* was 1/64 deel van een denarie, een Romeins zilveren geldstuk dat de waarde had van het dagloon van een arbeider. 'Van twee *lepta* kon men een handvol meel kopen om daar brood voor één persoon voor één maaltijd van te bakken.

Het is wellicht niet zonder betekenis dat de weduwe twee geldstukken offerde: het was voor haar nog mogelijk te delen en de helft voor zich te houden.ⁱ

Hij riep nu zijn leerlingen bij zich en sprak: „Voorwaar, Ik zeg u: die arme weduwe heeft het meest geofferd van allen die iets in de offerkist wierpen; allen wierpen ze er iets in van hun overvloed maar zij offerde van haar armoe al wat ze bezat, alles waar ze van leven moest.”

Als meel voor één maaltijd alles was wat de weduwe bezat, was zij extreem arm. Haar situatie doet denken aan die van de weduwe van Sarefat, die ook nog meel en olie voor één maaltijd heeft. En aan Jezus, die zijn leven offert.

In het verhaal wordt niet gerept over de beloning die de weduwe mag verwachten, maar het past in de teneur van wat Jezus zegt, om te stellen dat zij zich schatten in de hemel vergaart. De negentiende-eeuwse dominee-dichter P.A. de Génestet schrijft over de beloning die de weduwe mag verwachten in zijn 'Het Penningske der Weduwe':

En de Englen hebben 't opgeschreven
In 't heilig Boek van 't eeuwig leven, -
Ga, vrouw, u wacht een heerlijk loon:
'Dien penning hebt gij Mij gegeven,'
Verklaart Gods eenig groote Zoon.ⁱⁱ

Dit tekstgedeelte vormt een tweeluik met het vorige, Marcus 12:38–40, dat vandaag, indien gewenst, gelezen mag worden voorafgaand aan de tekst over het penningske der weduwe. In die vorige tekst wordt de schijnheiligheid aan de kaak gesteld van Schriftgeleerden die in mooie gewaden lopen, maar in hun hebzucht ook arme weduwen niet ontzien.

Lezing uit het Oude Testament: 1 Kon. 17:10-16

“In die dagen stond de profeet Elia op en vertrok naar Sarefat.”

Sarefat (Grieks Sarepta) was een stad in Fenicië, tussen Tyrus en Sidon, ten Noorden van Israël. Elia heeft een droogte aangekondigd en die droogte zorgt voor hongersnood, in Israël en ook in Fenicië. De suggestie is dat Elia niet langer welkom was in Israël; men nam de boodschap (de droogte en de daaropvolgende hongersnood) kwalijk aan de boodschapper. Daarom verbleef Elia buitenslands. Religieus gesproken bevond hij zich buiten het gebied van JHWH, de God van Israël, en in het gebied van Baäl en Astarte. In Sarefat is de ruïne van een tempeltje, gewijd aan Astarte, teruggevonden.ⁱⁱⁱ

Toen hij bij de stadspoort kwam was daar een weduwe hout aan het sprokkelen. Hij riep tot haar: ‘Wees zo goed en haal voor mij in uw kruik een beetje water; ik zou graag wat drinken.’ Toen zij het ging halen riep hij haar na: ‘Wees zo goed en breng ook een stuk brood mee.’ Zij antwoordde: ‘Zowaar de Heer uw God leeft, ik heb geen brood meer; alleen nog maar een handvol meel in de pot en een beetje olie in de kruik. Ik sprokkel nu wat hout en ga dadelijk naar huis om voor mij en mijn zoon voor het laatst eten klaar te maken; daarna wacht ons de dood.’ Elia antwoordde: ‘Vrees niet, ga naar huis en doe wat u van plan bent maar maak van het meel en de olie eerst een broodje voor mij en breng mij dat; voor uzelf en uw zoon kunt u daarna zorgen.’ Want zo zegt de Heer, de God van Israël: De pot met meel raakt niet leeg en de kruik met olie niet uitgeput totdat de Heer het weer laat regenen.’”

Van de weduwe wordt gevraagd dat zij het laatste beetje eten dat zij heeft aan Elia geeft. Als zij dat doet, wacht haar menselijkerwijs gesproken slechts de hongerdood. Hoewel zij zich bevond in het territorium van Baäl, had zij zoveel vertrouwen in de woorden die Elia op gezag van JHWH sprak, dat zij deed wat hij vroeg. *“Toen ging zij heen en deed wat Elia gezegd had en dag aan dag hadden zij te eten, zij en haar gezin. De pot met meel raakte niet leeg en de kruik met olie niet uitgeput naar het woord dat de Heer gesproken had door Elia.”*

Epistellezing: Hebr. 9, 24-28

“Broeders en zusters,

Christus is niet het heiligdom binnengegaan dat – door mensenhanden gemaakt – slechts een symbool is van het waarachtige heiligdom;”

Jezus is niet de tempel binnengegaan, maar de hemel, waarvan de tempel het symbool is.

“Hij is de hemel zelf binnengegaan om er nu voor onze zaak bij God present te zijn.”

In de hemel is Hij tot voorspraak voor de christenen.

“Ook hoeft Hij zich daar niet telkens opnieuw te offeren, terwijl de hogepriester, jaar in jaar uit het allerheiligste binnegaat, met bloed dat niet het zijne is.”

De verwijzing hier is naar het jaarlijkse zoenoffer van de hogepriester op Grote Verzoendag. Dan ‘ging de hogepriester het Heilige der Heiligen van de tempel binnen om er het zoenoffer te brengen voor de zonden van het volk Israël. Hij bedekte die zonden met het bloed van een onschuldig lam, door dat bloed op het deksel van de Ark van het verbond te sprenkelen. Daardoor kon God de zonden van de mensen niet meer zien. Hij droeg ook symbolisch de zonden van het volk over op een bok die de woestijn werd ingestuurd (de zondebok!).’^{iv} Vgl. Ex. 30:10, Lev. 16:2.

Het werk van Christus verschilt in twee opzichten van dat van de hogepriester in het Heilige der Heiligen:

- 1) Hij brengt het offer van zijn eigen bloed, terwijl de hogepriester het bloed van offerdieren offert;
- 2) Jezus’ offer hoeft niet te worden herhaald, maar volstaat. De hogepriester daarentegen moet steeds nieuwe offers brengen.

De vergelijking valt uit in het voordeel van Jezus.

“Anders had Christus meerdere malen moeten lijden, vanaf het begin van de wereld; maar in feite is Hij slechts éénmaal verschenen, op het hoogtepunt van de geschiedenis om door zijn offer de zonden te delgen. Het is het lot van de mens éénmaal te sterven en daarna komt het oordeel; zo is ook Christus éénmaal geofferd omdat Hij de zonden van allen op zich had genomen; als Hij een tweede maal verschijnt zal het zijn los van de zonde, om heil te brengen aan allen die naar Hem uitzien.”

Hier wordt Christus opnieuw vergeleken, ditmaal niet met de hogepriester maar met de mens in het algemeen. Zowel Christus als alle andere mensen sterven, en beiden komen zij ook terug. Het verschil is, dat waar andere mensen terugkomen om geoordeeld te worden, Christus komt om te oordelen (en daarmee om heil te brengen aan allen die naar hem uitzien).

Themastelling van de verkondiging vanuit oecumenisch perspectief

In alle drie de lezingen gaat het om geven. De weduwe van Sarefat geeft het laatste beetje eten dat zij heeft weg, de weduwe over wie Jezus spreekt offert twee muntjes, en daarmee alles wat zij bezit, en Christus offert zichzelf als zoenoffer. Ook van ons, als christenen, wordt gevraagd dat wij vrijelijk geven van wat wij bezitten: ‘Als gij een aalmoes geeft, laat uw linkerhand dan niet weten, wat uw rechter doet, opdat uw aalmoes in het verborgene blijve en uw Vader, die in het verborgene ziet, zal het u vergelden’ (Matt. 6:3–4).

En ook van ons wordt gevraagd, dat wij onszelf geven: 'Wie achter Mij aan wil komen, moet zichzelf verloochenen, zijn kruis op zich nemen en Mij volgen' (Marcus 8:34, Matt. 16:24). Je kruis opnemen, dat is je leven geven, en zo wordt het in het Nieuwe Testament ook gezegd: 'Want ieder die zijn leven wil behouden, zal het verliezen; maar wie zijn leven verliest omwille van Mij, zal het behouden' (Lucas 9:24).

Bij oecumene denken wij veelal niet op de eerste plaats aan geven en ontvangen. Wij denken aan samen werken, samen vieren en het streven naar eenheid. En vaak hangt er een sfeer omheen van een zekere vermoeidheid. Toen wij begonnen met oecumene waren wij enthousiast en optimistisch, maar inmiddels ervaren wij dat eenheid voor ons niet maakbaar is. Het gaat te traag, en onze gesprekspartners of onze kerkelijke overheden doen te moeilijk. Hoe komen wij verder?

Sinds het Tweede Vaticaans Concilie is in onze kerk een antwoord op die vraag ontwikkeld dat vérgaand parallel loopt aan de boodschap van de lezingen van vandaag: zoals wij ons leven niet kunnen behouden door het met al onze middelen te verdedigen, zo kunnen wij eenheid niet bereiken door er uit alle macht naar te streven. Ons leven winnen wij door het vrijwillig op te geven, en ook eenheid bereiken wij slechts door (onzelf) te geven.

Op het Tweede Vaticaans Concilie werd gesteld dat de Heilige Geest, met zijn heiligende kracht, ook werkzaam is in andere kerken door middel van gaven en genaden (LG 15). Deze gaven worden omschreven als 'elementen van heiliging en waarheid' die bijdragen aan de eenheid van de kerk (LG 8). De Geest van Christus schroomt niet om andere kerken te gebruiken als middelen van heil, waarbij hun kracht voortkomt uit de volheid van genade en waarheid (UR 3).

Paus Johannes Paulus II legt in zijn encycliek over de oecumene *Ut Unum Sint* (1995) uit dat het delen van de gaven, die eigen zijn aan elke geloofsgemeenschap, een essentieel onderdeel van de dialoog vormt (UUS 35). Wanneer Jezus in zijn gebed tot de Vader vraagt dat "allen één mogen zijn..., zoals ook Wij één zijn" (Joh. 17:21-22), suggereert Hij een gelijkenis tussen de wijze waarop de drie Personen van de Drie-eenheid zich aan elkaar wegschenken en de wijze waarop christenen van verschillende kerken zich aan elkaar mogen schenken. Christenen kunnen geen eenheid bereiken zonder zichzelf oprecht aan anderen te geven (GS 24). De dialoog tussen kerken kan daarom worden gezien als een uitwisseling van gaven. We delen in deze dialoog de gaven die afkomstig zijn van de Heilige Geest, en zijn daarnaast bereid om onszelf aan de ander te geven. Juist in het delen van gaven en in het wegschenken van onszelf ontvangen wij eenheid.

Als wij zowel eenheid als leven slechts kunnen bereiken door onszelf te geven, ligt de conclusie voor de hand, dat in de kerk eenheid en leven samengaan. Gebrek aan eenheid bedreigt het (Geestes)leven, en gebrek aan (Geestes)leven bedreigt de eenheid. Zowel voor eenheid als voor leven geldt: geven is ontvangen. Niet omdat geven hetzelfde is als ontvangen, maar omdat in de logica van het Koninkrijk wij eerst met Christus moeten sterven, om vervolgens met hem te leven en een te zijn.

De concretisering van de boodschap

Wat betekent het om jezelf op te geven omwille van de eenheid? Een mooi voorbeeld vanuit Rome is het studiedocument over het Petrusambt. Paus Johannes Paulus II vroeg in *Ut Unum Sint* de zusterkerken, mee te denken over een invulling van het Petrusambt die ook voor andere kerken aanvaardbaar is. Om het gesprek aan te slingeren, heeft het Vaticaan onlangs alle reacties op die oproep gebundeld. Het Vaticaan lijkt aan te sturen op een herinterpretatie van het Petrusambt.

Wij kunnen die vraag ook aan onszelf stellen: wat zijn wij bereid om op te geven omwille van de oecumene? In ons eigen stad, in ons eigen dorp, in ons eigen leven? Ook moeten wij ons de vraag stellen: welke gaven brengen zusterkerken aan ons mee? Wat kunnen wij van hen leren? Bijvoorbeeld als het gaat om de omgang met de Schrift? Of als het gaat om zingen in de kerk? Of als het gaat om zondagsheiliging?

Omgekeerd kunnen wij ons ook de vraag stellen: welke gaven brengen wij als katholieken met ons mee waarvan wij denken dat het gaven van de Geest zijn, en waarvan wij hopen dat zij ook in andere kerken vrucht gaan dragen?

Vorbeden

Zusters en broeders, Wij zijn hier samengekomen om God te danken voor Zijn gaven aan ons en Hem te vragen die gaven in ons leven tot volle bloei te laten komen. Leggen wij vol vertrouwen ons gebed aan hem voor:

Voor allen die in de dialoog van de oecumene hebben gereageerd op de oproep van Paus Johannes Paulus II en Paus Franciscus om mee te denken over een invulling van het Petrusambt die de eenheid van de wereldkerk ten goede komt: dat hun reacties bij mogen dragen aan de eenheid van de christenheid.

Laat ons bidden:

allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons.

Voor de gemeenschap waarin wij vandaag bij elkaar komen: dat onze ogen mogen worden geopend zodat wij Gods gaven mogen herkennen in andere christelijke geloofsgemeenschappen, en dat we gezamenlijk bevestigd mogen worden in de belijdenis van het christelijk geloof en onze harten mogen worden geopend zodat wij bereid zijn onszelf aan de ander te geven omwille van de eenheid.

Laat ons bidden:

allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons.

Voor onze regeringsleiders en politici:

dat zij samen mogen werken ten dienste van gerechtigheid en barmhartigheid.

Laat ons bidden:

allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons.

Heer, laal het gebed van Uw Kerk gehoor bij U vinden en schenk ons in Uw barmhartigheid genade die onze verwachtingen te boven gaat. Door Christus onze Heer.

Allen: Amen

ⁱ <https://bijbelin1000seconden.be>.

ⁱⁱ https://www.dbnl.org/tekst/gene002dich01_01/gene002dich01_01_0006.php.

ⁱⁱⁱ <https://bijbelin1000seconden.be>.

^{iv} <https://bijbelin1000seconden.be>.